

aktuální problematiky. Svým vlastenectvím připomíná Dalimilovu kroniku, které se blíží jednoduchostí výrazových prostředků, rýmovou technikou a v podstatě kronikářským způsobem vyprávění. Prostředí, v němž se děj odehrává, je všední a hrdina je podán bez jakéhokoli heroisování; nenajdeme také žádná líčení nádhery, extasy nebo muk, v nichž si libovala běžná legendární epika. I záračný živel je umírněný; zázraky jsou spjaté s všedním děním a jsou voleny tak, aby jejich rozpor se skutečností byl co nejmenší.

Z legendy přinášíme tři ukázky: líčení Prokopova mládí, některých jeho skutků a jeho smrti. Tyto ukázky jsou voleny tak, aby vystoupil rozdíl mezi dvojnásobným pojetím epiky, které se rýsuje ostře ve srovnání této legendy s legendou o sv. Kateřině: první ukázka je protějškem Kateřininy konverze (viz dále na str. 370-376), druhá je dokladem, jak se legendární látka prolíná s aktuálními hospodářskými problémy (srov. zvláště v. 159 a další), poslední ukázka je protějškem mučení Kateřiny (viz dále na str. 377-382).

(PROKOPOVO MLÁDÍ)

Svatý Prokop jest slovenského roda,
nedaleko ot Českého Broda.
Tu ves dobřě buoh rozplodil,
v niejž se ten svatý urodil.
5 A však dobřě pověděti směji:
tej vsi jmě Chotůň dějí,
v niejžto bydlěše starý kmet.
Ten sobě jmieše mnoho let;
svú ženu šlechtnú jmieše,
10 s nížto manželstvo držieše,
přátel ni prvých ni posledních,
ale.....

(Chybí list: manželům se narodil syn Prokop, který byl od dětství ctnostný, pokorný a zbožný. Rodiče ho poslali na studium na Vyšehrad, kde se tehdy učilo slovenským jazykem.)

..... v krátkém časě
tomu písmu naučí se.
15 Místří se tomu diviechu,
mezi sobú tak mluviechu:
„Prokop dobřě u písmě dospěl
a ve čsti i v kázni prospěl;
neb nikdy prázdnen nebieše,
20 nebo na modlitvě nebo v knihách čtieše.“
Tak se učil velmi míle,
netbal ijedné kratochvíle,
divné ovšem pokory bieše,
že již každý to mluvieše:
25 „Tento Prokop tako jest tich,
již jako by byl ovšem mnich.“

Nikdy neviděli, by smál,
ani kdy s dietkami več jhrál,
jedno pěl hodiny nebo páteřě
někde súkromie nebo v kóřě.
30 Počěchu se kanovníci diviti
a řkúc: „Co chcemy učiniti?
Vidímy člověka dobrého
a ke všiej čsti podobného.
35 Južť jest dobřě na tej době,
přitovařišmy ho k sobě
pro jeho pokorné poniženie!“
Snidu se vyšehrazská kněžie.
Byvše všichni v tej radě
40 v kapitole na Vyšehradě,
vzvolichu jej služebnikem,
u svatého Petra kanovníkem.
Nerád tomu svatý Prokop bieše,
neb tohoto světa nenávidieše.
45 Ješče by to byli učinili,
ež by jej proboštem vzvolili;
ale svatý Prokop, vida světskú lest,
potupi toho přiebytku čest.
Ijednoho pokoje nehledajť,
50 více se pro buoh pokořijě,
nenosil drahého oděnie,
ni pitie drahého ni jědenie.
Tehdy všichni kanovníci,
děkan, probošt i třiedníci
55 svatého Prokopa povýšichu,
kněžem jeho učinichu.
Sta se potom velmi vskóřě,
slúži mši u vyšehrazském kóřě.
Své pokory neproměnil,
60 více než dřiev pro buoh činil.
Kanovníkem na Vyšehradě bieše,
ale jiněj proměně chtieše
a řka: „Čemu mi je tato čest,
jenž činí duši přielest?
65 Vědě, že nenie bohu vzácen,
ktož sbožie miluje, ten bude ztracen.“
O tom bylo by mnoho praviti,
ale musíme toho ukrátiti,

70 nebo jest více pravenie
o jeho milosti, i mluvenie.
Ot dávných časov to jest myslil,
kde by kromě lidí bydlil.
Naleze mnicha starého,
85 ke všiej čstnosti podobného,
i počě jeho prositi,
chtě týže zákon nositi.
Tehdy ten mnich duchovný
vida, že jest člověk rovný,
i počě mluviti k němu
80 právě jako k synu svému
řka: „Proč ty zákona žádáš,
a ty velikú čest sbožím jmáš?
V svatého Benedikta zákoně
musíš jmieti utrpenie,
85 kromě přátel přebývati,
svýma rukama dělati.“
Svatý Prokop jemu povědě
a řka: „Však jáz dobřě vědě,
že jest to vaše ustavenie,
90 jakož svědčí svaté čtenie,
aby nic vlastného nejměli
a poslušenstvie držěli,
abychom všechno prodali
a ve jmě božie rozdali.
95 V tejto mě prosbě nemeškaj,
prosím, svatý mně zákon daj.“
Tdy starý mnich, jsa v tej mierě,
vida jej v ústavněj vieře,
pro prosbu svatého ducha
100 poda jemu mnichového rúcha.
Pak dotavad s ním tu bydlil,
až se dobřě zákonu naučil.
Potom jide do svého krajě,
tajně sobě bydla ptajě,
105 ne proto, aby přátely viděl,
jedno kde by na púšči seděl,
tu kde by bylo miesto sličné
a bohu slúžiti slušné.
I bra se do jednoho lesa,
110 s sobú vši potřebu nesa.

Takž pak po tej púšči chodě,
přiblíži se k jedněj vodě.
Ta voda Sázava slóve,
ješto i dnes pod klášter plóve.
115 Nechtě přēs tu řeku dále,
shrnu se při jedněj skále.
Ta skála stáše v tej chvíli
ot Kúřimě za dvě míli.
V tej skále ďáblové přebýváchu
120 a mnoho zlosti ukazováchu.
Svatý Prokop, vida jich zlost,
vstúpi proto u věčší čstnost;
proti hřiechóm bojováše
a těm psóm odpoviedáše
125 řka: „Nelžě vám zde jmieti moci,
když mi böh ráčí spomoci.“
Velikého utrpenie bieše,
mnoho na modlitvě, a málo jědieše:
jabléčka planá a želudy,
130 a pod mierú napíjal se vody.
Až počě okolo sebe planiti
a domek tudiež sobě staviti,
a pñevie také kopáše,
tu sobě stravně utěževáše.

(SKUTKY SVATÉHO PROKOPA)

135 Ščedr hostem byl i pústenníkóm
i všem božím služebníkóm,
tiem sbožím slúžil tak hotově
leč sirotkóm, leč chuděj vdově.
Za jeho tu svatých časov
140 neby ijedněch nedostatkov;
nebo jej všichni milováchu,
ktož kolí s ním přebýváchu.
Nebo skrzě své dobré skutky
poviedajě jim odpustky,
145 činil jako lékař múdry,
dávajě všem příklad dobrý.
Mnohé lidi hřiechov zbavujě,
posielal dušě do rájě.

150 Cuzieho nic nechtěl žíti,
práv ústavně do své smrti.
Klásterského nic neužíváše,
jedno což svýma rukama vyděláše,
tiem se krmil i odieval
a chudým štedřě udielal.

155 A ješče nevšef jest tuto psáno,
což jest dobrým lidem známo.
A všichni, ktož toto slyšíte,
proč takéže nečiníte?
160 Poslúchajte, hostákové,
k tomu všichni lejchěťěvé,
kteří po světu blúdíte
a na lídech k tomu lúdíte,
ješto rádi béfete cuzie,
chovajte se dušě ztracenie,
165 otkadž nenie vykúpenie,
jedno tam věčné bydlenie.
Náhle toho ostanúce,
svatého Prokopa příklad přijmúce,
poprosite otcě svatého,
170 aby vy zbavil ohně věčného,
bychomy, hřiechóv zbudúce
a svých se vin pokajúce,
viec všeho zlého ostali,
potom bohu se dostali.

(SMRT SVATÉHO PROKOPA)

175 Již svatého Prokopa divy rostiechu
a na všě strany rozneseny biechu:
mnoho slepých prohlédáše,
chromých bez čísla usdravováše;
běsy ot lidí othonieval,
180 boží mocí belhavým choditi kázal;
mnozí němí jsú mluvili,
k tomu hluší jsú slyšeli,
kteříž koli byli nemocni,
také mnozí malomocni,
185 bez čísla usdraveno jich mnoho,
až nemóz počísti toho.

Však znamenajte: jeden nemocný,
po všem tělu malomocný,
přijíde k otcí svatému,
190 poručí se mocně jemu.
Svatý Prokop příjem pracného,
do téhodne chova jeho;
po témdni počě otpušcenie bráti
a chtě do svého krajě vstáti.
195 Svatý otec, na chydě laskavý,
vida, že člověk na těle nesdravý,
počě jeho litovati,
že jemu nejmá co dáti.
200 Již bieše pro buoh všecko rozdal,
neb jmu buoh byl smrt zvěstoval,
i bieše se všeho zbavil,
než jediné rúcho na sobě ostavil.
Vecě: „Milý synu, mněť jest s tohoto světa sníti,
205 nebud léá do třetieho dne zde býti;
až mě do rovu doprovodie,
tutoť mú sukni tobě dadie.“
Jakož se potom je stalo,
to uslyšíte, až ješče počtu málo.

Již ot narozenie syna božieho
210 po tis'úci po padesát léta čtvrtého
takého byl šlechetenstvie,
že jemu buoh zjěvil proročstvie:
svú smrt přěd dvěma dnoma věděl,
tu svýma přieteloma pověděl,
215 Vitošovi, sestřěnci svému,
a Jimramovi, bratřci druhému.
Těma k sobě přijíti kázal
a pořád jima vše ukázal
a řka: „Synové moji milí,
220 vy jste se mnú ot mladosti byli;
choval sem vás ot počátka
jako slepicě svá kuřátka.
Třetí den andělské poslání,
to slovo božie zvěstování,
225 vecě, „mněť jest s tohoto světa sníti.
Věztez, co se vám stane po méj smrti,

to vám pořád vše zjěvuj
a bohu vás poručij;
nebo mnozi na vás kročie,
230 že vy ottadto vysočie.
A takto sě potom stane:
jiné kniežě po Břěcislavovi vstane,
tomu bude jméno Zbyhněv,
ten ukáže nad vámi svůj hněv.
235 Uprslúchajě lestných lidí
ottavadto vás vypudí,
i dá pak to miesto Němcóm,
otkads jiným cuzozemcóm;
a vy, nejmajíc kde býti,
240 musíte do jiné země jíti.
Tam přěbudete šest rokóv,
až buoh umění těch sokóv,
ješto budú na vy sočiti
nebo kterou křivdu činiti.
245 Proto, moji synové milí,
tak jakož ste se mnú byli,
v sboží v hromadě bydlěce
a mezi sobú sě nezlěce,
přěbývajíce tam míle,
250 ažť i mine ta zlá chvíle,
ot boha sě nerozpačijíce,
ale ve všem sě jemu porúčějíce,
i v žalosti i ve smutciech,
také ve všech dobrých skutciech.
255 A stane-li sě co vám zlého,
poprosite boha samého.
Tož vám pravi i jiněj bratří,
že vás buoh ve všem opatří,
i také vás skóro utěší,
260 že vámi zasě pšpieší,
vašě nepřátely zatratí
a vy se vší čstí navrátí.
Buoh to učiní svú mocí
a s mú nedóstojnú pomocí.
265 A kehdyž těch šest let mine,
kněz Zbyhněv nemilostivý zhyne,
a potom bude kněz Vratislav,
ten bude na buožíe sluhy laskav.

Ten sě k tomu klášteru obrátí
a vás se vší ctí navrátí;
270 a taký pokoj buoh vám učiní,
viec budete jmieti i po vás jiní.“
A když jima to vše povědě,
již na smrtnej posteli sedě,
275 kakž kolivěk mdle dýcháše,
proti dáblu dva dni bojováše,
prošě za všě své milé syny,
aby bóh spustil jich viny,
i za jiné, ktož budú jeho sluhy,
280 aby byli zbaveni túhy,
v kteréj koli núzi jsúce,
k němu nábožně volajíce.
„Budú tebe, bože, prositi,
rač jě v jich prosbě uslyšěti.“
285 To sě dějicě po kumpletě:
pozva sobě jiné bratřie,
potvrď jich v dobréj vieřě,
aby stáli vždy v tej mieřě.
Dav jim milé požehnánie
290 i vzě ot nich otpuščenie;
uzřěv svatého anděla,
pustí duši z svatého těla.
Bratřie žalostně plakáchu
a tak mezi sobú voláchu:
295 „Komu nás, otče svatý, ostaviš?
Komu-li nás po sobě poručíš?
Toť smy po tobě osiřěli nebožátka,
auvech, jako po slepici kuřátka.
Přěbývali smy s ním milostivě,
300 již ostanemy po tobě žalostivě.
Avech nám otčě takého!
Ba, kde dobudemy sobě jiného?“
To i jiné mezi sobú mluviechu
a velikú žalost jmějiechu.
305 Ot narozenie syna božieho
po tis'úci let po pětícát pátého
sšel svatý Prokop s tohoto světa,
jenž byl češské země osvěta;
z nepokojného sboru
310 jide do věčného dvoru.

- K jeho pohřbi pozvachu českého
biskupa, Severa pražského.
Ten důstojně, jakž jest bylo,
schova v zemi svaté tělo.
- 315 A v ty časy onomu pracnému
sukni dachu malomocnému.
Ten jim děkováše, poklek
a onu sukni na se vzvlek
i vezřě ten na své tělo,
- 320 ande jako sniežek bielo.
To sú všickerni viděli,
ktož sú koli při tom byli,
že ten člověk by usdraven
a všie své nemoci zbaven.
- 325 A v túže hodinu sta se,
ten svaté tělo viděti žádáše;
proto srdečně vzdýchajě,
prosieše přemilostivě:
„Ó, svatý Prokope, pomoz mi,
330 ať tě uzři dřiev, nežli budeš v zemi!“
A jakž to rychle povědě,
tak oběma očima vzhledě.
Dotavad by jemu viděnie dáno,
doňavadž tělo svaté nepochováno.
- 335 Proto nedána sta jemu zraky delšie,
nebo člověk taký bieše,
žebráním se obchodieše,
neb dělali neumieše.
A k tomu v tom svatém domě
340 v ty časy bieše rozkošná vóně;
kteříž kolivěk nemocní
neb kteří při tom byli pracní,
všichni biechu usdraveni
a všie nemoci zbaveni.
- 345 Takot se jest všechno stalo,
jeho bytie dokonalo.
Buď buoh v tom ve všem pochválen,
jenž kraluje věky věkóm, amen!
- Také toho neomlčím,
350 což se do jeho vzróstu domním:

- Byl jest člověk urozením vysokým,
u pleci i v těle stavem širokým,
v hnáty byl velmi silný,
ve všem těle ovšem plný.
- 355 Hlavu dosti velikú jměl,
a tvář ovšem bieše biel;
čelo jměl dosti veliké,
brádka bieše črná také.
Vlasy črné střědnie jmějieše
360 a vezřenie jasného bieše.
Promluvenie jměl milostivé
a srdce k každému nelstivé.
Rúcha nemnoho jmějieše,
jedno sukni a kápi nosieše,
365 škaplěř jmějieše pro dielo,
toť jest rúcho bylo,
a na nohách nohavicě,
a k tomu lehké čřevicě.
Ač bych pravil o posteli,
370 o tej jste dřieve slyšěli.
Již to všechno optuščěji,
svatému se Prokopu porúčěji.

1 slovenského slovanského – 6 Chotůň ves sev. od Kouřimi – 7 kmet starší venkovské osady
18 v kázni v dobrých mravech – 19 prázden bez práce – 22 ujedně žádně – 26 ovšem zcela –
29 jedno jen; hodiny kněžské hodinky, t. j. modlitby ustanovené na určité hodiny; páteř otčená-
še – 30 v hově ve sboru – 34 podobný způsobilý – 35 na tej době v tom věku – 36 přitovaršimy
přidružíme – 38: sešli se vysehradští kanovníci – 42 u svatého Petra kapitulní kostel sv. Petra
na Vyšehradě byl založen teprve r. 1073 za Vřatislava II. (srův. pozn. 233) – 46 ež že –
48 potupi čest pohrdl poctami; přiebytek život – 54 třiednici náměstci, vikáři – 57 uskóřě brzo –
62: ale chtěl se stát něčím jiným – 64 přělest klam – 65 vědě vím – 69 pravenie vypravování –
72 kromě lidí daleko od lidí – 76 zákon řád, řehole – 78 rovný spravedlivý – 82 zbožím ma-
jetkem, pro majetek – 89 ustavenie ustanovení, předpis – 97 ja v tej mieřě ja pohotově –
98 ústavný vytrvalý – 104 bydla ptajě hledaje bydliště – 108 slušně vhodně (pro službu
Bohu) – 116 shrnu se přistěhoval se, usadil se – 130 pod mierú skrovně, méně, než byla
míra – 131 planiti vysekávati les – 132 tudiež na tom místě – 133 přievie pně, pařezy –
134 stravně sobě utěžěvadě dobýval si potravu

137 hotově pohotově, ochotně – 138 leč. Ješ i...i, buď...buď – 149 cuzieho žiti cizího
užívati – 150 práv spravedlivý; ústavně ustavičně – 154 udielal udílel, dával – 158 takéže
stejně (jako on) – 159 hostákové cizáci, cizinci (zvláště obchodníci) – 160 lejchěř potulný
zpěvák, podvodník – 162 ľudite dožadujete se – 164 chovajte se vystřihete se – 165 otheadě
odkud – 167 ostanúce zanechajte – 170 vy vás – 171 zbudúce zbavíce se

186 počisti vypočítati – 191 příjem pracného přijav nemocného – 193 otpuščenie bráti
loučiti se – 204 nebuž lěň býti neleň býti, buď – 208 počtu budu čísti, přednesu – 210 je
udáno chybně datum 1054 místo 1053 – 216 Jimram podle jiných legend byl syn Prokopův;
bratřci bratru (klášternímu) – 218 pořád po pořádku – 226-272: týká se dočasného vy-